

Tadeusz Paleczny

ONZ WOBEC PROCESÓW GLOBALIZACJI

Czym jest globalizacja?

Globalizacja jest złożonym zespołem zjawisk, megatrendem dziejowym, nabierającym szczególnego znaczenia oraz dynamiki pod koniec XX wieku. Globalizacja odnosi się do wielu różnego rodzaju komplementarnych wobec siebie, nakładających się na siebie procesów. Globalny wymiar integracji, w sensie ogólnoludzkim, światowym, uniwersalnym, jest nierównomierny w różnych częściach świata. Najdalej posuniętą globalizację mamy w obrębie cywilizacji zachodniej. To standardy amerykańskie i zachodnie, przez procesy amerykańskiej, westernizacji i europeizacji, stanowią w wielu przypadkach synonim dla procesów globalizacji. Amerykanizacja jest – w tych ideologicznych przeważnie ujęciach – kojarzona z jednostronną homogenizacją, inkulturacją, transferem elementów kulturowych, w tym języka i religii w jednym kierunku – ze Stanów Zjednoczonych do różnych obszarów kulturowych. Przejawami globalizacji kulturowej, tymi najbardziej widocznymi i podnoszonymi przez ideologicznych zwolenników pluralizmu i atrakcyjności kulturowej odrębnych grup ludzkich, są imperializm kulturowy, ekspansjonizm językowy, dyktatura ogólnoswiatowych sieci komunikacji masowej. Jeśli globalne wytwory kultury materialnej, symbolizowane przykładowo przez produkty światowych koncernów przemysłowych czy informatycznych, globalizują „się same”, będąc przedmiotem pożądanego wszystkich ludzi, to wypieranie rdzennych wartości kulturowych grup autochtonicznych, w tym ich języków, budzi protest i opór. Jednym z elementów globalizacji tożsamości jest religia. Kościoły reprezentujące religie uniwersalistyczne tworzą nowy wymiar identyfikacji transkulturowej, międzyrasowej i międzynarodowej. Jan Paweł II, będąc gorliwym orędownikiem utrzymania odrębności kulturowej grup mniejszościowych, zwolennikiem pluralizmu, dostrzegał także rolę i znaczenie procesów tworzenia się globalnych układów

tożsamości, do światowej, planetarnej, gatunkowej włącznie. Stanowisko to, uznające wszystkie, nawet najbardziej partykularne, lokalne, plemienne grupy kulturowe za niezbywalną, autonomiczną, odrębną, wartościowaną pozytywnie całość, ma swoje korzenie w teoriach antropologicznych i etnologicznych.

Przejawem rozszerzania się świadomości globalnej są procesy uniwersalizacji wartości i norm kulturowych, w tym religijnych. Niektóre religie, w tym chrześcijaństwo, przyczyniają się do uniwersalizacji świadomości grup społecznych na gruncie swojej wiary, instytucji i wartości, nie ograniczających się wyłącznie do religijnych. Zjawisko to dotyczy także sfery obyczajów, niektórych norm kulturowych, związanych zwłaszcza z procesami upowszechniania wystandaryzowanych wzorów konsumpcyjnych. Podstawowym instrumentem globalizacji kulturowej są środki masowej komunikacji, zwłaszcza telewizja i Internet.

Procesy globalizacji wywołują obecnie wiele ideologicznych i politycznych kontrowersji oraz sporów. Nie są jednoznacznie definiowane i opisane. Na podstawie kilku teorii socjologicznych Piotr Sztompka rekonstruuje w swojej pracy możliwe scenariusze przebiegu i następstw procesów globalizacji [Sztompka 2002: 592-596]. Z tych scenariuszy wynika, że przyszłość strukturalnych powiązań pomiędzy grupami kulturowymi zależy od tego, w jakim stopniu przybiorą one charakter inkluzywnych bądź ekskluzywnych całości kulturowych.

Kultury inkluzywne, otwarte na inne całości kulturowe, bez względu na to, jaką fazę uniwersalizacji tożsamości reprezentują, w dłuższych lub krótszych procesach asymilacji wchodzą we wzajemne interakcje, mieszają się wzajemnie i przenikają, co prowadzi do wyłaniania nowych, postnarodowych i mieszanych rasowo oraz religijnie cywilizacji. Kultury inkluzywne rozwijane są w strukturach wieloetnicznych, wielorasowych, takich jak społeczeństwa Brazylii czy Stanów Zjednoczonych. Są to całości synkretyczne, często hybrydalne, tworzone przez ludzi wywodzących się z różnorodnych grup kulturowych (o odmiennej charakterystyce rasowej, etnicznej i religijnej).

Kultury ekskluzywne, dążące do utrzymania odrębności i autonomii grupowej, zamykają się przed zewnętrznymi wpływami kulturowymi. Opierają swój status na językowej, etnicznej, rasowej czy religijnej oryginalności i unikatowości. Są kulturami „nieprzemakalnymi”, nie wchodzącymi w interakcje międzykulturowe, niepodatnymi zwłaszcza na amalgamację czy asymilację językową. Grupy kulturowe cechujące się ekskluzywizmem są relatywnie wysoce jednorodne rasowo, językowo, etnicznie, narodowo i religijnie.

Ekskluzywizm grupowy pojawia się w każdej fazie uniwersalizacji tożsamości kulturowej. Najsilniejszy jest w grupach prenarodowych, plemiennych. Te grupy pierwotne, które nie otwierają się na inne kultury, skazane są albo na zagładę, albo na pozostawanie w swych coraz bardziej partykularnych, archaicznych matczyniach kulturowych, przybierających postać terytorialnych enklaw jednorodności rasowej, religijnej lub etnicznej. Grupy ekskluzywne funkcjonują często w sztywnych granicach dzielnic rasowych, gett etnicznych, rezerwatów kulturowych. Lokują się na peryferiach społeczeństw wielokulturowych.

Procesy globalizacji zmierzają w kierunku wyłonienia nowych grup kulturowych oraz układów integracji międzyrasowej i interetnicznej. Możliwe są różne konfiguracje strukturalne będące skutkiem procesów globalizacji, które w różnych wariantach rozwijają się przez nacjonalizację, asymilację, amalgamację, amerykańizację, westernizację etc. Nowe układy relacji między grupami kulturowymi, kształtowane w procesach globalizacji, mieszczą się w czterech podstawowych modelach strukturalnych¹:

1) wspólnotowym A („Gemeinschaft I”), najbliższym typowi pluralizmu zewnętrznego. Relacje między grupami kulturowymi w tym modelu cechuje odrębność, dążenie do ekskluzywizmu kulturowego, oryginalność i partykularyzm tożsamości, przy rozwijających się strukturalnych zależnościach ekonomicznych oraz politycznych. Ten typ struktur jest atrakcyjny dla antyglobalistów i przeciwników homogenizacji kulturowej;

2) wspólnotowym B („Gemeinschaft II”). Ten model relacji w globalizującym się świecie prowadzić ma do coraz większej homogenizacji i tworzenia jednej, uniwersalnej kultury ogólnoludzkiej. Nie wiadomo, jak długo potrwa ten proces uniwersalizacji wartości i norm kulturowych, ale zdaniem Samuela Huntingtona naberze on w trzecim milenium przyśpieszenia;

3) zrzeszeniowym A („Gesellschaft I”), w którym podstawową jednostką integracyjną pozostaje państwo narodowe. Stosunki międzynarodowe w większym stopniu są stosunkami kontrolowanymi, regulowanymi, ale i reglamentowanymi przez instytucje polityczne i ekonomiczne, w tym międzyrządowe. W takim modelu strukturalnym niektóre wielkie mocarstwa pełnią funkcję hegemonów wielostronnych relacji między państwami narodowymi;

4) zrzeszeniowym B („Gesellschaft II”). W tym modelu podstawową rolę odegra światowy, zintegrowany system instytucji politycznych, organizacyjny twór w rodzaju „superpaństwa” czy ogólnoswiatowego „superrządu”. Fazami pośrednimi takiego politycznego ładu światowego są państwa, takie jak np. federacyjne USA i instytucje w rodzaju Unii Europejskiej.

Wymienione modele relacji międzynarodowych można sprowadzić do dwóch podstawowych: kulturowo-wspólnotowego oraz polityczno-zrzeszeniowego. W pierwszym relacji dominować będą grupy kulturowe, w drugim – organizacje polityczne i gospodarcze. Podmiotowość grup kulturowych w modelu pierwszym będzie nadrzędną cechą układów relacji, natomiast w drugim najistotniejszym elementem stosunków międzynarodowych stają się państwa i organizacje międzyrządowe. Trudno przesądzić, w jakim kierunku pójdą procesy globalizacji. Aktualnie najważniejszą rolę odgrywają państwa i powołane przez nie instytucje i organizacje międzyrządowe. Coraz częstsze są jednak przejawy integracji językowej, ponadrasowej oraz międzyetnicznej, prowadzące do wyłaniania się szerszych układów tożsamości kulturowej. W jednoczącej się politycznie i gospodarczo Unii Europejskiej, przybierającej raczej formę konfederacji kultur, a nie federacji państw, poszczególne kraje redukują swoje funkcje polityczne, co nie znaczy, że rezygnują ze

---

¹ P. Sztompka, *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Kraków 2002, s. 596-597.

swych prerogatyw w ogóle. Przenoszą je po prostu na wyższy poziom integracji zrzeszeniowej, polityczno-państwowej, delegując swoje uprawnienia do instytucji europejskich. Czy teorie o zaniku państw, o końcu ich historycznej, dominującej pozycji w systemach relacji międzynarodowych znajdują potwierdzenie w faktach? Czy państwa narodowe zostaną zastąpione przez superpaństwa kontynentalne czy cywilizacyjne? Sądzić należy, że oba modele globalizacji będą się coraz bardziej na siebie nakładać i zbliżać, a nie – jak chcą zwolennicy utrzymania odrębności kulturowej wielu grup na różnych poziomach uniwersalizacji tożsamości – coraz bardziej rozchodzić. Wraz z procesami standaryzacji gospodarczej i unifikacji politycznej, postępują zjawiska integracji oraz uniwersalizacji kulturowej. Tyle że brak jakiejś wyraźnej regularności w przebiegu tych procesów, tworzących wspólnie kontekst dla globalizujących się więzi międzygrupowych. Może poza tą, że po okresie absolutnej hegemonii państw i organizacji gospodarczych coraz ważniejszą rolę zaczynają odgrywać zjawiska kulturowe, takie jak: upowszechniający się język angielski, uniwersalizacja wierzeń religijnych, mieszanie się i hybrydyzacja zbiorowości rasowych, wyłanianie się kultur mieszanych etnicznie, synkretyzacja wartości i norm obyczajowych czy etycznych.

Globalizacja jest to więc zespół procesów polegających na uniwersalizacji zjawisk politycznych, ekonomicznych i kulturowych, od partykularnych, narodowych, do ogólnoswiatowych standardów, np. technologicznych i wspólnych wszystkim grupom kulturowym układów wartości. Proces globalizacji obejmuje wymiar kulturowy – uniwersalizację więzi i tożsamości kulturowej, polityczny – unifikację ponadnarodowych instytucji politycznych i standaryzację ekonomiczną (także technologiczną), prowadzącą do rozszerzenia rynków obrotu produktów i kapitału.

Procesy globalizacji to w najogólniejszym sensie trzy rodzaje zjawisk:

- 1) uniwersalizacja kulturowa,
- 2) unifikacja polityczna,
- 3) standaryzacja ekonomiczna.

Uniwersalizacja kulturowa

Uniwersalizacja kulturowa dokonuje się przez procesy akulturacji i w fazie postnarodowej prowadzi do wyłonienia się nowożytnych cywilizacji, a także przez rozszerzanie się zakresu terytorialnego oraz znaczeniowego pojęcia ojczyzny. Archetypem ojczyzny ludzkiej jest ojcowizna, ziemia orna, terytorium rodzinne, znane, obejmujące swym zasięgiem powierzchnię możliwą do zagospodarowania przez grupę połączoną zasadą pokrewieństwa, klan, plemię, szczep czy ród. Pojęcie ojczyzny staje się w procesach uniwersalizacji coraz szersze, przekształca się w ojczyznę ideologiczną narodu² czy cywilizacji. W bardzo rzadkich przypadkach, w obliczu globalnych zagrożeń ludzkości, pojęcie ojczyzny odnosić się może do całej kuli ziemskiej jako ojczyzny wszystkich ludzi.

---

² S. Ossowski, *Zagadnienia więzi regionalnej i więzi narodowej na Śląsku Opolskim*, [w:] idem, *Dziela*, t. 3, s. 251-300.

Procesy integracji społecznej obejmują dwie podstawowe formy więzi społecznej: wspólnotową i zrzeszeniową³. Najwcześniejsze rodzaje więzi pojawiają się na gruncie związków pokrewieństwa, bliskości przestrzennej, relacji nieformalnych, bezpośrednich, rozwijanych przez małe wspólnoty lokalne. Grupy oparte na więzach pokrewieństwa i powinowactwa stanowią dół piramidy uspołecznienia. W porządku wspólnotowym (*community*) ważną rolę odgrywają terytorialne wspólnoty rodowo-plemienne, stanowiące najwcześniejszą formę zbiorowości etnicznych.

Więź wspólnotowa prowadzi do wyłaniania się różnorodnych rodzajów integracji grupowej, bazującej bardziej na elementach kulturowych, takich jak język, obyczaj, religia, zespoły podzielanych wartości i symboli grupowych, sztuka, literatura, prawo. Wspólnoty, w dużym stopniu synonim grup kulturowych, ewoluują na skali partykularyzmu/universalizmu od wspólnot realnych, takich jak zbiorowości plemienne, kastowe czy klanowe, poprzez symboliczne, do których zaliczamy grupy etniczne i narody, po wyobrażone, których przykładem są cywilizacje oraz wspólnota ogólnoludzka.

Wspólnota globalna, ogólnoludzka stanowi w większym stopniu przestrzeń integracji wyobrażonej, o bardziej zaawansowanych procesach unifikacji politycznej czy standaryzacji ekonomicznej niż uniwersalizacji religii, języka lub innych elementów kultury. Jednym z bardzo ważnych czynników globalizacji, zwłaszcza w wymiarze unifikacji politycznej, jest Organizacja Narodów Zjednoczonych.

Główne fazy procesu uniwersalizacji kulturowej wraz z odpowiadającym im najważniejszymi formami integracji grupowej zawiera tabela nr 1.

Tabela nr 1. Fazy procesu uniwersalizacji kulturowej

FAZA PRENARODOWA	FAZA NARODOWA	FAZA POSTNARODOWA
Wspólnoty realne	Wspólnoty symboliczne	Wspólnoty wyobrażone
Grupy pierwotne, autochtoniczne	Grupy etniczne, narody	Cywilizacje
Kultury proste	Kultury złożone	Struktury pluralistyczne
Kultury małe	Kultury duże	Kultury wielkie
Kultury ekskluzywne, zamknięte	Kultury otwarte	Kultury inkluzywne
Kultury lokalne	Kultury narodowe	Kultury globalne

Stanem naturalnym dla człowieka – pierwotnym zarówno w sensie historycznym, jak i ważności dla jego osobowości i tożsamości – są relacje wspólnotowe. Rodzina, grupa sąsiedzka, wspólnota lokalna, związek oparty na miłości bądź przyjacielskie grupy rówieśnicze stanowią grunt, na którym kształtuje się osobowość człowieka. Wspólnotowa forma organizacji społecznej wiąże człowieka ze światem natury, z kosmosem, biologiczną sferą jego egzystencji. Z upływem czasu popularne stało się poszukiwanie harmonii człowieka z uniwersum, ujmowanie jego istoty

³ F. Tönnies, *Wspólnota i stowarzyszenie: rozprawa o komunizmie i socjalizmie jako empirycznych formach kultury*, tłum. M. Łukasiewicz, wstęp J. Szacki, Warszawa 1988, s. 21-23; wyd. oryginalne: *Gemeinschaft und Gesellschaft. Abhandlung des Communismus und des Socialismus als empirischer Culturformen*, Leipzig 1887.

w jedności z wszechświatem, planetą, systemem organicznym i nieorganicznym naszego globu. Najszerzym układem więzi wspólnotowej jest solidarność gatunkowa ludzkości. Wiąż wspólnotowa opiera się na statusie przypisanym, wynika z faktu urodzenia. Największą kategorią etniczną jest zbiorowość rasowa, przy czym rasy w przeszłości i współcześnie nie stanowią wewnątrznie jednorodnych, dojrzałych w sensie socjologicznym grup, lecz raczej pewne układy integracyjne, obejmujące podobne lub wyrastające z jednakowego pnia rodzaje wierzeń religijnych, języków, kultur narodowych.

Największą grupą etniczną jest naród⁴. We współczesnym świecie w społeczeństwie globalnym występuje wiele rodzajów grup kulturowych o etnicznym charakterze, poczynając od rodów, na narodach kończąc, ale w miarę uniwersalizacji więzi etnicznej maleje ich ilość i zarazem komplikuje się ich natura. Na samym dole piramidy lokują się prenarodowe zbiorowości etniczne, budujące swoją więź społeczną na rzeczywistych, a nie wyobrażonych, ideologicznych subiektywnych kryteriach tożsamości. Dalej w porządku grup wspólnotowych pojawiają się zbiorowości etniczne, które z różnych historycznych przyczyn nie przeszły procesu narodotwórczego i nie przekształciły się w narody posiadające własne państwa. Wymienić tu należy Romów, Łemków czy Flamandów. Jeszcze dalej sytuują się dojrzałe narody wyposażone w organizacje polityczne chronione przez własne państwa. Ponad narodami występują cywilizacje, wyłonione w przeważającej mierze w oparciu o kryteria kulturowe, głównie religię, ale także podobieństwo rasowe oraz położenie terytorialne w wymiarze kontynentalnym (np. cywilizacja latynoamerykańska, arabska, amerykańska, europejska) lub subregionalnym (śródziemnomorska, bliskowschodnia, dalekowschodnia, karaibska). W przeszłości istniały inne formy integracji ponadetnicznej (ponadplemiennej) oparte na pewnych układach militarno-politycznych i językowo-kulturowych, kręgi kulturowe, takie jak germański, słowiański, celtycki czy galijski. Współcześnie liczba cywilizacji zredukowana jest co najwyżej do kilkunastu⁵.

Ponad integracją w ramach cywilizacji, w miarę rozszerzania zakresu uniwersalizacji i powszechności wyznaczników przynależności grupowej, właściwej systemom kulturowym i politycznym obejmującym ludzi wyznających jedną religię, skoncentrowanych przeważnie na jednym obszarze globu ziemskiego, występuje najbardziej uniwersalny rodzaj więzi społecznej, gatunkowej, wspólnej wszystkim ludziom bez względu na pochodzenie rasowe, etniczne, narodowe, cywilizacyjne czy religijne. Ta forma integracji globalnej, ogólnoludzkiej występuje w różnych układach normatywnych, lecz na gruncie więzi wspólnotowych napotyka więcej barier rasowych, etnicznych, narodowych oraz cywilizacyjnych, niż czynników sprzyjających upowszechnianiu się względnie jednolitej, homogenicznej, uniwersalnej tożsamości ogólnoludzkiej⁶. Wspólnota – bo o niej mowa – staje się wartością autoteliczną uprzedmiotowioną i zamkniętą w wizji „utraconego ra-

⁴ F. Znaniecki, *Współczesne narody*, tłum. Z. Dulczewski, Warszawa 1990.

⁵ S. P. Huntington, *Zderzenie cywilizacji i nowy kształt ładu światowego*, tłum. H. Jankowska, Warszawa 2000, s. 48-54.

⁶ F. Znaniecki, *Ludzie terażniejsi a cywilizacja przyszłości*, Warszawa 2001, s. 9-13.

ju”, środowiska pierwotnie przypisanego człowiekowi traktowanemu jako *homo societus*. Wspólnota opiera się we współczesnym świecie w coraz większym stopniu na języku, religii, szeroko rozumianej kulturze, jako tym obszarze symboli i ich znaczeń, które odwołują się do faktu pochodzenia i dziedziczenia pewnych potencjalnych zdolności do jednakowego albo podobnego reagowania na takie same potrzeby i bodźce. We współczesnych schematach stosunków międzynarodowych relacje oparte na związkach wspólnotowych stanowić mogą jedynie model zależności w układach rodzinnych, w skali mikrospołecznej. „Wspólnota międzynarodowa” to kategoria w dużym stopniu pusta, odwołująca się jednak do pewnego modelu stosunków opartych na naturalnej lojalności, przyjaźni, współpracy, a nie ekonomicznej konkurencji, terytorialnej ekspansji czy politycznej wrogości. Niemniej najbardziej realny zakres wspólnotowych związków międzynarodowych rodzi się na obszarze wyznaczonym przez procesy amalgamacji, np. mieszane małżeństwa międzyetniczne i międzyrasowe, prowadzące do wyłaniania się nowych kategorii transkulturowych: dwujęzycznych, dwunarodowych lub wielonarodowych.

„Wspólnota międzynarodowa” to bardziej pewien stan stosunków pomiędzy grupami kulturowymi, przestrzeń wspólnych oddziaływań politycznych i gospodarczych niż rzeczywisty rodzaj integracji grupowej. Jednym z elementów najsilniej oddziałujących na integrację w tej międzypaństwowej, postnarodowej przestrzeni jest ONZ.

Unifikacja polityczna

Ekwiwalentem więzi zrzeszeniowej jest państwo, traktowane jako forma organizacji politycznej grup kulturowych. Najbardziej współcześnie rozwiniętym typem organizacji politycznej – zrzeszenia – jest państwo narodowe. Obok państw narodowych wyłaniają się, szczególnie w drugiej połowie XX wieku, kontynentalne oraz ogólnoświatowe organizacje międzypaństwowe (międzynarodowe, międzyrządowe), które pełnią funkcję „lokomotywu”, hegemonów procesów globalizacji w zakresie unifikacji politycznej.

Zrzeszenie depersonalizuje kontakty, prowadzi do anonimowości, hierarchiczności, złożoności, selektywnej przynależności. Najbardziej rozwiniętą formą organizacji zrzeszeniowej jest weberowski „system racjonalnej biurokracji”, w której najważniejszą rolę odgrywają wymogi funkcjonalności, efektywności, hierarchicznej zależności, segmentowej odpowiedzialności, specjalizacji i kompetencji⁷. Realizacja zasady zrzeszeniowej – obok wielkich korporacji międzynarodowych – jest instytucja państwa. Państwo to rezultat umowy społecznej i przyjęcia powszechnie akceptowanych, opartych jednak zarazem na przymusie reguł postępowania. Wydaje się, że to ujęcie, odwołujące się do umowy, konwencji, struktury powtarzalnych, przewidywalnych interakcji, zależności wyspecjalizowanych elementów systemu, jest dominujące we współczesnej socjologii stosunków między-

⁷ M. Weber, *Gospodarka i społeczeństwo*, tłum. D. Lachowska, Warszawa 2002; wyd. oryginalne: *Grundriss der Sozialökonomik. Wirtschaft und Gesellschaft*, Tübingen 1922.

narodowych. Współczesna organizacja rozwiniętych społeczeństw prowadzi do coraz bardziej posuniętej specjalizacji, profesjonalizacji i hierarchizacji. Społeczeństwo coraz częściej i powszechniej traktowane jest jako system złożony z elementów o ściśle przypisanych pozycjach i precyzyjnie wyznaczonych funkcjach. Zrzeszenie jest porządkiem społecznym opierającym się na racjonalnej organizacji, systemach pozycji i ról społecznych. Rozwój form zrzeszeniowych i ich dominacja nad więzią wspólnotową prowadzi do przemian nie tylko schematów relacji międzyludzkich i międzygrupowych – również w wymiarze międzynarodowym – ale i do reorientacji tożsamości uczestniczących w tych relacjach ludzi. Współcześnie bardzo dynamicznie rozwijają się ponadpaństwowe, międzynarodowe formy integracji i budowania tożsamości politycznej, instytucjonalnej. Więź ogólnoludzka pogłębia się aktualnie bardziej w wymiarze międzynarodowych struktur organizacyjnych, zrzeszeniowych, funkcjonujących w postaci instytucji globalnych, takich jak Organizacja Narodów Zjednoczonych wraz z agendami, czy kontynentalnych, takich jak np. Organizacja Jedności Afrykańskiej, Organizacja Państw Afrykańskich, Unia Europejska. Obok wszechstronnych organizacji integracji globalnej czy kontynentalnej istnieją i funkcjonują o wiele liczniejsze segmentowe, wyspecjalizowane instytucje ekonomiczne (np. EFTA, NAFTA), finansowe (np. EBOiR, MBOiR), militarne (np. NATO, SEATO).

Rodzaje więzi społecznych występujące w różnych układach integracyjnych pokazano w tabeli poniżej. Tożsamość i solidarność grupowa bazują na dwóch typach więzi społecznej, wyznaczających dwa krańce skali uspołecznienia. Początek *continuum* wyznaczają więzi lokalno-wspólnotowe, wyrastające na gruncie więzów krwi, drugi kraniec skali zamyka więź zrzeszeniowa, instytucjonalna, reprezentowana przez państwo. Społeczność ogólnoludzka wyrasta na bazie więzi gatunkowej, naturalnej, wspólnotowej, ale integruje się bardziej w wymiarze zrzeszeniowym przez międzyrządowe, międzynarodowe organizacje polityczne, ekonomiczne i militarne. Najwyżej rozwiniętym typem wspólnoty jest naród, zrzeszenie, państwo. Naród-państwo, czyli wspólnota kulturowa wyposażona we własne instytucje polityczne, stanowi obecnie najwyższe stadium grupowej więzi i solidarności społecznej, wyrażone przez istnienie układu terytorialno-organizacyjnego, ideologicznego i kulturowego. Społeczność ludzka w wymiarze globalnym funkcjonuje bardziej jako układ tożsamości ideologicznej i solidarności wyobrażonej niż realnej więzi społecznej prowadzącej do wyłonienia jednej, ogólnoludzkiej społeczności rozumianej jako grupa w sensie socjologicznym.

Pojęcie społeczności ogólnoludzkiej czy ludzkości jest bardziej pewnym modelem teoretycznym, ideologicznym narzędziem heurystycznym niż rzeczywistym faktem społecznym. Niemniej jednak zjawisko solidarności gatunkowej i tożsamości ogólnoludzkiej występuje coraz częściej jako wynik rosnącej integracji grup społecznych o różnorodnym rodowodzie kulturowym oraz charakterze polityczno-instytucjonalnym.

Tabela nr 2. Typologia form integracji społecznej

FORMA INTEGRACJI	WSPÓLNOTA	ZRZESZENIE
Prenarodowa	ród, klan totemiczny, szczep, plemię, kasta, grupa etniczna (np. Baskowie, Kaszubi)	instytucje państwa szlacheckiego, monarchia, instytucje stanowe, organizacje ekonomiczne, finansowe, militarne etc.
Narodowa	Naród	państwo narodowe
Ponadnarodowa	cywilizacje: zachodnia, latynoamerykańska, prawosławna, afrykańska, islamska, hinduistyczna, buddyjska, chińska, japońska	organizacje międzynarodowe
Globalna	rodzaj ludzki	Organizacja światowa ONZ
	solidarność gatunkowa	tożsamość organizacyjna

W miarę uniwersalizacji, homogenizacji oraz globalizacji tożsamości ludzkiej pojawiają się coraz wyraźniejsze układy integracji ponadnarodowej oraz ponadpaństwowej, zmierzające w kierunku nowych form solidarności gatunkowej. Procesy sprzyjające rozszerzaniu się gatunkowej, ogólnoludzkiej tożsamości społecznej to: uniwersalizacja, globalizacja, homogenizacja i unifikacja więzi społecznej⁸.

Najważniejszym aktualnie, bo w zasadzie jedynym, globalnym, ogólnosięciowym instrumentem integracji społecznej, nie tylko w wymiarze unifikacji politycznej, ale także uniwersalizacji kulturowej i standaryzacji ekonomicznej, jest Organizacja Narodów Zjednoczonych, utworzona na konferencji międzynarodowej w San Francisco w 1945 roku. Podstawę prawną ONZ tworzy Karta Narodów Zjednoczonych, proklamowana 26 czerwca 1945 roku. Dokument ten stanowi wyjątkową w dziejach ludzkości konstytucję nowego porządku globalnego, regulującego relacje pomiędzy państwami narodowymi, ale dotyczy także praw członków wszystkich grup i mniejszości kulturowych oraz stosunków pomiędzy nimi. ONZ jest organizacją uniwersalną i globalną, co oznacza, że obejmuje swoim zasięgiem całą kulę ziemską oraz zajmuje się kształtowaniem stosunków międzynarodowych we wszystkich wymiarach: kulturalnym, politycznym (w tym militarnym) oraz gospodarczym.

Istota funkcjonowania struktur organizacyjnych ONZ i wszystkich instytucji zrzeszonych sprowadza się do kilku podstawowych zasad. Za najważniejszą uważana jest zasada utrzymania pokoju i bezpieczeństwa międzynarodowego. W praktyce oznacza to dążenie za pomocą wszelkich dostępnych środków do wzrostu integracji politycznej oraz gospodarczej na całym świecie. Funkcje ONZ zasadzają się na mechanizmach współpracy, negocjacji, porozumienia, poszukiwania kompromisowych, akceptowanych przez wszystkich uczestników dróg integracji i rozwoju grup kulturowych.

W federacyjnych oraz związkowych strukturach państw członkowskich występuje wiele grup kulturowych, prenarodowych (ludność tubylcza obu Ameryk, Afryki, Azji, Polinezji i Australii), etnicznych, oraz narodowych.

W tworzeniu światowego porządku organizacji międzynarodowych, mających niwelować konflikty, rozwijać formy integracji politycznej, kulturalnej i go-

⁸ Z. Bauman, *Nowoczesność i zagłada*, Warszawa 1992; A. Giddens, *The Consequences of Modernity*, Cambridge-Oxford 1990.

spodarczej, Organizacja Narodów Zjednoczonych zajmuje wyjątkowe miejsce. Oprócz budowania kulturalnych, politycznych i ekonomicznych struktur integracyjnych, ONZ, podobnie jak inne organizacje międzynarodowe tworzy pewien specyficzny rodzaj instytucjonalnej więzi globalnej. W różnych agendach ONZ zatrudnionych jest kilkadziesiąt tysięcy ludzi. Z agendami tymi współpracuje trudna do oszacowania liczba prawników, polityków, działaczy organizacji rządowych i pozarządowych. W strukturach organizacyjnych ONZ zawiera się pewna filozofia, polegająca na standaryzowaniu procedur działania, obejmująca także proces uniwersalizacji językowej czy prawnej. Pracownicy i współpracownicy ONZ wywodzący się z różnych grup kulturowych, tworzą swoisty typ ogólnoświatowej więzi organizacyjnej, stanowiącej załóżek globalnej tożsamości, nie wyłącznie politycznej, ale i hiperkulturowej, w pewnym sensie kosmopolitycznej.

Standaryzacja gospodarcza

Procesy standaryzacji ekonomicznej obejmują cały zakres zjawisk związanych z rozszerzaniem się oraz homogenizowaniem rynków gospodarczych i finansowych. Zjawiska standaryzacji gospodarczej prowadzą do ujednolicania zasad technologicznych, organizacyjnych, produkcyjnych, dystrybucyjnych oraz finansowych. Globalizacja jest najbardziej zaawansowana w wymiarze standaryzacji ekonomicznej. W krytycznych reakcjach na procesy globalizacji, zwłaszcza w wersjach westernizacji czy amerykańzacji, zjawiska standaryzacji gospodarczej określa się mianem „mcdonaldyzacji”, kojarzonej z umasawianiem produktów⁹. Umasawianie oznacza między innymi odrywanie produktów – bez względu na to, czy jest to film, utwór muzyczny, wideoklip, program komputerowy, napój orzeźwiający, samochód czy piłka do gry w tenisa – od ich kulturowego, macierzystego podłoża. Ser szwajcarski, wino włoskie czy oscypek góralski są wytworem konkretnej grupy kulturowej. Podobnie jak francuskie frytki, niemiecki hamburger czy indiańska *coca*. W zestawie serwowanym przez sieć restauracji McDonald funkcjonują w zestawie pod nazwą „Big Mac” jako produkt globalny, uniwersalny, identyfikowany w całym świecie jako pewien standard nie tylko żywieniowy, ale organizacyjny, technologiczny i „międzykulturowy” w wersji *made in USA*.

Globalizacja w wymiarze gospodarczym zachodzi niezależnie od działań polityków czy liderów większości grup kulturowych. Jej najważniejszymi uczestnikami są obecnie światowe korporacje o charakterze produkcyjnym, dystrybucyjnym, finansowym czy technologicznym. Technologie i strategie działania w sektorze przedsiębiorczości przenikają przez wszystkie granice i bariery: polityczne, językowe, religijne, etniczne czy rasowe. Globalizacja wielkich korporacji przemysłowych przez działanie podmiotów w rodzaju General Electric, General Motors, światowych sieci bankowych i finansowych w postaci międzynarodowych funduszy inwestycyjnych czy ubezpieczeniowych, giełd towarowych czy kapitałowych,

---

⁹ G. Ritzer, *Mcdonaldyzacja społeczeństwa*, tłum. S. Magala, Warszawa 1999, s. 31-36.

coraz bardziej ekspansywnych firm handlowych, takich jak Tesco, Géant czy Carrefour, jest faktem. Doświadczamy globalizującego charakteru gospodarki w codziennym życiu, korzystając z produktów dostarczanych przez światowych dystrybutorów oraz przez firmy wytwarzające je w różnych krajach świata.

W najbardziej ogólnym ujęciu standaryzacja gospodarcza oznacza zespół zjawisk polegających na rozszerzaniu się rynków zbytu produktów oderwanych od swego kulturowego podłoża. Standaryzacja gospodarcza i technologiczna prowadzi do upowszechniania się jednakowych potrzeb i produktów w różnych grupach kulturowych. Globalizacja przez standaryzację gospodarczą rodzi we współczesnym świecie wiele napięć i zagrożeń. Związane są one w głównej mierze z nierównomiernym poziomem rozwoju technologicznego, asymetrią w lokalizacji kapitałów finansowych i środków produkcyjnych, coraz większą dysproporcją pomiędzy społeczeństwami rozwiniętymi i bogatymi, a zacofanymi ekonomicznie i biednymi. Pytanie o to, jak, na jakim poziomie technologicznym żyją członkowie grup kulturowych, jaką przestrzeń zajmują i są w stanie zagospodarować, ma obecnie w coraz większym stopniu planetarny, ogólnoludzki wymiar. Z procesami globalizacji gospodarczej wiążą się też pytania, między innymi i takie, czy ludzkość należycie użytkuje ofiarowane niejako w przydziale środowisko geograficzne i przyrodnicze. Czy nie szafujemy zbyt lekkomyślnie i hojnie tym, co zostało obliczone i zaprogramowane na wiele dalszych pokoleń, a ulega stałej przyspieszonej ekologicznej degradacji?

Zagrożenia dla grup kulturowych i ludzi wywołane procesami globalizacji, zwłaszcza w wymiarze standaryzacji gospodarczej, łagodzi, monitoruje, kontroluje Organizacja Narodów Zjednoczonych, głównie przez wyspecjalizowane agendy oraz koordynację działań i współpracę z organizacjami rządowymi i pozarządowymi.

Współczesne społeczeństwa industrialne i postindustrialne przedstawiane są najczęściej jako samonapędzające się systemy nastawione przede wszystkim na wytwarzanie wszelkich dóbr, zarówno materialnych, jak i konsumpcyjnych. Gospodarka potrzebuje dla procesów wzrostu i rozwoju odpowiedniego metabolizmu, w którym po zaspokojeniu potrzeb biologicznych pozostaje coraz więcej produktów dodatkowych i ubocznych. Zagrożenie ekologiczne stworzone przez nowoczesne społeczeństwa polega na nieplanowanym, spontanicznym, nieuzasadnionym stanem rzeczywistych potrzeb czerpaniu z kurczących się w szybkim tempie zapasów środowiska naturalnego przy wytwarzaniu w procesie przetwarzania tych zasobów nieproporcjonalnie większej ilości śmieci i odpadów.

Organizacja Narodów Zjednoczonych tworzy forum instytucjonalne i dyskusyjne, które próbuje zapobiegać skutkom industrializacji i redukować zagrożenia ekologiczne. Działania ONZ zmierzają również do zmiany kierunków lokowania funduszy inwestycyjnych, tak aby kraje nierozwinięte mogły wejść na ścieżkę szybszego wzrostu gospodarczego. Zabiegi mające na celu bardziej symetryczny, w intencjach wielu działaczy ONZ sprawiedliwszy podział dóbr w globalnym systemie gospodarowania, stają się obecnie jednym z najważniejszych wyznaczników kształtowania polityki międzynarodowej. Organizacja Narodów Zjednoczonych

jest w tym sensie najważniejszą instytucją globalną zmierzającą do niwelowania dysproporcji gospodarczych w różnej skali.

ONZ a procesy globalizacji

Niezależnie od swojego instytucjonalnego wymiaru, funkcji światowej globalnej organizacji posiadającej strukturę administracyjną, pracowników, urzędników i ekspertów, byłych oraz czynnych polityków, ONZ jest bardzo istotnym czynnikiem integracji międzynarodowej. Funkcjonujące w nazwie określenie „narody zjednoczone” nie jest puste. Sześćdziesięcioletnia działalność ludzi zrzeszonych w agendach i strukturach ONZ przyczyniła się do wzrostu integracji międzynarodowej we wszystkich wymiarach.

Po pierwsze, ONZ i jej agendy prowadzą globalną politykę w zakresie ochrony dóbr kulturowych, która jest instrumentem uniwersalizacji tożsamości kulturowej. Ochrona dóbr kulturowych sprowadza się nie tylko do prowadzenia rejestru zabytków kultury materialnej (świątyni, obiektów architektonicznych, dzieł sztuki etc.) przez UNESCO. Organizacja ta prowadzi politykę zmierzającą do ochrony mniejszości w zakresie wolności religijnej, swobody posługiwania się własnym językiem, korzystania z dorobku tradycji kulturowej własnej grupy. Nie oznacza to dążenia do partykularyzacji, lecz do wprowadzenia na forum międzynarodowe, upowszechniania i popularyzowania kultury grup często egzotycznych, peryferyjnych z punktu widzenia krajów wysoko rozwiniętych.

Procesy uniwersalizacji kulturowej przebiegają zarówno w ramach instytucjonalnych ONZ, przez standaryzację języka, norm obyczajowych, wzorów organizacyjnych, jak i na „zewnątrz”, przez konferencje, akcje charytatywne, programy ochrony dóbr kulturowych, debaty międzynarodowe, zespoły międzykulturowe. ONZ jest największym podmiotem prowadzącym celową politykę uniwersalizacyjną. Takie na przykład działania, jak akcje mające na celu ochronę praw ludzkich i obywatelskich, uciekinierów, uchodźców, przyczyniają się do uniwersalizacji językowej czy prawnej i tożsamości kulturowej członków wielu różnorodnych grup religijnych, rasowych, etnicznych oraz językowych.

Po drugie, ONZ kształtuje najważniejsze mechanizmy unifikacji politycznej w świecie. Zgromadzenie Ogólne skupia przedstawicieli ponad 190 państw. Stałe biura państw członkowskich przy ONZ, jak również bardzo liczne przedstawicielstwa agend organizacji, tworzą globalną sieć, w której formują się struktury zależności nie tylko międzyrządowych, ale także dziesiątków tysięcy organizacji pozarządowych.

Najważniejszym czynnikiem stymulującym procesy unifikacji politycznej jest Rada Bezpieczeństwa, składająca się z 15 członków. Wchodzi do niej reprezentanci największych światowych mocarstw, jak również państw zaliczanych do strefy krajów rozwijających się i zapóźnionych w rozwoju ekonomicznym. Międzyrządowe struktury organizacyjne, zarówno te ogólnoświatowe, jak i sektorowe,

kontynentalne oraz lokalne, bilateralne czy kilkustronne, tworzą dynamiczny układ relacji politycznych, w tym militarnych, prawnych i gospodarczych, przeobrażających się niejednokrotnie w trwałe struktury instytucjonalne. Międzynarodowa unifikacja polityczna, czyli tworzenie ponadnarodowych, międzykulturowych, między państwowych struktur organizacyjnych, zachodzi w świecie w dużym stopniu dzięki funkcjonowaniu ONZ.

Po trzecie, Organizacja Narodów Zjednoczonych jest uczestnikiem oraz animatorem procesów międzynarodowej standaryzacji gospodarczej w wymiarze globalnym. Rada Gospodarcza i Społeczna, jeden z podstawowych organów ONZ, składa się z 54 przedstawicieli państw członkowskich. Każdego roku kończy się kadencja 18 państw i podczas sesji Zgromadzenia Ogólnego (jesienią) dokonuje się wyboru nowych 18 członków RGS. Do kompetencji Rady należy koordynowanie działań gospodarczych, ale także społecznych, kulturalnych, edukacyjnych, zdrowia publicznego, przygotowywanie programów współpracy międzynarodowej i sporządzanie umów, świadczenie usług eksperckich i menedżerskich wobec państw członkowskich. Rada posiada bardzo rozbudowane formalne stosunki z wieloma organizacjami międzyrządowymi i pozarządowymi. Niezależnie od innych agend, zajmujących się kwestiami ochrony zdrowia, rynków żywności, turystyki międzynarodowej etc., Rada Gospodarcza i Społeczna przyczynia się do standaryzacji gospodarczej w wymiarze globalnym.

Organizacja Narodów Zjednoczonych koordynuje wiele działań z różnych sfer życia społecznego, gospodarczego i kulturalnego. Syntezę tej działalności, podsumowanie najważniejszych celów i zadań ONZ i wszystkich jej agend zawiera rocznicowe opracowanie wydane 2005 roku pt. *Investing in Development. A Practical Plan to Achieve the Millennium Development Goals*. W specjalnym raporcie zaprezentowano 8 głównych globalnych celów ONZ: 1) ograniczenie obszarów głodu i ubóstwa w świecie; 2) upowszechnienie w globalnej skali wykształcenia na poziomie podstawowym; 3) promowanie równości kobiet; 4) zmniejszenie śmiertelności niemowląt; 5) poprawa stanu zdrowia oraz obniżenie wskaźnika śmiertelności; 6) zwalczanie największych chorób zakaźnych, głównie AIDS; 7) ochrona środowiska naturalnego; 8) tworzenie światowego, globalnego partnerstwa dla rozwoju.

Z przeglądu celów i zadań ONZ wynika, że inicjatywy i działania tej organizacji koncentrują się głównie na wieloletnim planie strategicznym, na społecznych problemach wynikających z nierównomiernego rozwoju technologicznego i gospodarczego. Globalizacyjne funkcje Projektu Milenijnego są oczywiste w sferze założeń. Pozostaje kwestia ich praktycznej realizacji.

Bibliografia

- Anderson Benedict, *Wspólnoty wyobrażone. Rozważania o źródłach i rozprzestrzenianiu się nacjonalizmu*, Kraków 1997.
- Bauman Zygmunt, *Nowoczesność i zagłada*, Warszawa 1992.
- Gellner Ernst, *Narody i nacjonalizm*, tłum. T. Hołówka, Warszawa 1991.

- Giddens Anthony, *The Consequences of Modernity*, Cambridge-Oxford 1990.
- Huntington Samuel P. *Zderzenie cywilizacji i nowy kształt ładu światowego*, tłum. H. Jankowska, Warszawa 2000.
- Jan Paweł II, Przemówienie na forum ONZ, 05.10.1995.
- Jan Paweł II, Przemówienie, Watykan 02.05.2000.
- Ossowski Stanisław, *Zagadnienia więzi regionalnej i więzi narodowej na Śląsku Opolskim*, [w:] idem, *Dzieła*, t. 3, Warszawa 1967.
- Ritzer George, *Mcdonaldyzacja społeczeństwa*, tłum. S. Magala, Warszawa 1999.
- Sachs Jeffrey D., *Investing in Development. A Practical Plan to Achieve the Millennium Development Goals*, „Millennium Project. Report to the UN Secretary General”, New York 2005.
- Sztompka Piotr, *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Kraków 2002.
- Tönnies Ferdinand, *Wspólnota i stowarzyszenie: rozprawa o komunizmie i socjalizmie jako empirycznych formach kultury*, tłum. M. Łukasiewicz, wstęp J. Szacki, Warszawa 1988; wyd. oryginalne: *Gemeinschaft und Gesellschaft. Abhandlung des Communismus und des Socialismus als empirischer Culturformen*, Leipzig 1887.
- Weber Max, *Gospodarka i społeczeństwo*, tłum. Dorota Lachowska, Warszawa 2002; wyd. oryginalne, *Grundriss der Sozialökonomik. Wirtschaft und Gesellschaft*, Tübingen 1922.
- Znaniecki Florian, *Współczesne narody*, tłum. Z. Dulczewski, Warszawa 1990.
- Znaniecki Florian, *Ludzie terazniejsi a cywilizacja przyszłości*, Warszawa 2001.